

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન (હેબિયસ કોર્પસ) નં. ૮૫૫૧/૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી અભિલાષા કુમારી

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી બી.એન. કારિયા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના

=====

બેલીમ અબ્દુલ્લાભાઈ રહેમતુલ્લાભાઈ....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૩....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી સલીમ એમ. સૈયદ, એડવોકેટ

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી એમ.આઈ. સૈયદ, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૩ - ૪ વતી ડીએસ સોગંદનામું દાખલ કરેલ નથી (એન)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી હાર્દિક સોની, અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી અભિલાષા કુમારી

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી બી.એન. કારિયા

તારીખ : ૧૭/૦૧/૨૦૧૮

મૌખિક ચુકાદો

(પર : માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી અભિલાષા કુમારી)

૧. રુલ. વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર શ્રી હાર્દિક સોની સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ વતી રુલની નોટિસની બજવાણી માફ રાખે છે. સામાવાળા નં. ૪, દેહ (કોર્પસ) હોવાથી, જેમને હવે મુક્ત કરવામાં આવેલ છે, તેમને રુલની નોટિસ કાઢવાની જરૂર નથી. જોકે, તેઓ આજે કોર્ટમાં રૂબરૂ ઉપસ્થિત છે.

૨. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ પિટિશન, ન્યાયના હિતમાં, સામાવાળા-જેલ સત્તાધિકારી, એટલે કે જેલ અધિક્ષક/જેલર, સુરેન્દ્રનગર સબ-જેલ (સામાવાળા નં. ૨) ને ઉમરભાઈ અબુબકરભાઈ બેલીમનો દેહ (કોર્પસ) આ અદાલત સમક્ષ હાજર કરવા અને તેમને મુક્ત કરવા માટે હેબિયસ કોર્પસની રિટ અથવા અન્ય કોઈ નિર્દેશ જારી કરવાની અરજ સાથે કોર્પસ ઉમરભાઈ અબુબકરભાઈ બેલીમ (સામાવાળા નં. ૪) ના પિતરાઈ ભાઈ એવા અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે. તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ પછી કોર્પસને ગેરકાયદેસર કસ્ટડીમાં રાખવા બદલ તેમને વળતર આપવા અને સંબંધિત સામાવાળા પર અનુકરણીય ખર્ચ લાદવા માટે પણ અરજદાર દ્વારા વિશેષ અરજ કરવામાં આવી છે.

૩. પિટિશનમાં જણાવ્યા મુજબ, કેસની સંક્ષિપ્ત હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિ નીચે મુજબ છે.

૩.૧ તેમની પત્ની દ્વારા ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૩/૨૦૧૭ હેઠળ કરવામાં આવેલી અરજી પર ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા વોરંટ જારી કરવામાં આવ્યા બાદ, કોર્પસની તેમની પત્નીને ભરણપોષણની રકમ રૂ. ૩૦,૦૦૦/- ચૂકવવામાં નિષ્ફળ રહેવા બદલ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તારીખ ૦૮.૦૮.૨૦૧૭ ના રોજ તેમને ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગરે ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૩/૨૦૧૭ માં પસાર કરેલા તારીખ ૦૮.૦૮.૨૦૧૭ ના હુકમથી કોર્પસને દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને પાંસઠ (૬૫) દિવસની કેદની સજાનો આદેશ આપ્યો હતો. સદર હુકમની નકલ પિટિશનના વિશેષ કરીને ચાલુ પાના નં. ૧૩ અને ૧૪ પર એનેક્સર-એ (સંયુક્ત રીતે) તરીકે સામેલ રાખેલ છે.

૩.૨ તે દરમિયાન, કોર્પસની પત્નીએ પ્રોટેક્શન ઓફ વિમેન ફોમ ડોમેસ્ટિક વાયોલન્સ એક્ટ, ૨૦૦૫ (ટૂંકમાં “ડોમેસ્ટિક વાયોલન્સ એક્ટ”) હેઠળની સમાંતર કાર્યવાહીમાં ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૩૫/૨૦૧૭ મારફતે ભરણપોષણની રકમની વસૂલાત માટે અન્ય એક અરજી પણ કરી હતી. આ અરજીના સંબંધમાં કોર્પસને વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ફર્સ્ટ ક્લાસ (જેએમએફસી), સુરેન્દ્રનગરની કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. વિદ્વાન જેએમએફસી, સુરેન્દ્રનગરે તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ ના રોજ રૂ. ૫૨,૫૦૦/- ની

ભરણપોષણની રકમ ન ચૂકવવા બદલ કોર્પસને અન્ય એકસો ચૌદ (૧૧૪) દિવસની સજા ફટકારી હતી અને તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ ના હુકમથી સજા ભોગવવાના હેતુથી તેમને સામાવાળા નં. ૨ ની કસ્ટડીમાં મોકલી આપ્યા હતા. આ હુકમની નકલ પિટિશનના ચાલુ પાના નં. ૧૭ થી ૧૯ પર રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

૩.૩ કોર્પસ જેલમાં સજા ભોગવી રહ્યા હતા તે દરમિયાન, ફેમિલી કોર્ટ ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ માં પસાર કરેલા તારીખ ૩૦.૧૦.૨૦૧૭ ના હુકમથી રૂ. ૪૯,૦૦૦/- ની ભરણપોષણની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ રહેવા બદલ તેમને ફરીથી દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને એકસો પાંચ (૧૦૫) દિવસની કેદની સજા ફટકારી હતી. આ હુકમની નકલ પિટિશનના ચાલુ પાના નં. ૨૨ થી ૨૩ પર રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

૩.૪ તે દરમિયાન, કોર્પસે ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૨૦૩/૨૦૧૬ (મૂળ કાર્યવાહી જેમાંથી અન્ય હુકમો ઉદ્ભવ્યા છે) માં આંક-૭ પરની અરજી હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૩.૧૨.૨૦૧૬ ના ચુકાદા અને હુકમને હાઈકોર્ટ સમક્ષ ક્રિમિનલ રિવિઝન અપ્લિકેશન નં. ૩૮૩/૨૦૧૭ દ્વારા પડકાર્યો હતો.

૩.૫ તારીખ ૧૫.૧૧.૨૦૧૭ ના ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા, વિદ્વાન સિંગલ જજ (કોરમ : એસ.જી. શાહ, ન્યાયમૂર્તિ) એ પિટિશનને આંશિક રીતે મંજૂર કરી હતી

અને ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૨૦૩/૨૦૧૬ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૩.૧૨.૨૦૧૬ ના વાદગ્રસ્ત હુકમને અમુક નિર્દેશો સાથે રદ અને બાતલ કર્યો હતો. બંને પક્ષકારોને વાજબી તક આપ્યા પછી, ચાર મહિનાની અંદર નવેસરથી નિર્ણય કરવા માટે આ બાબત ફેમિલી કોર્ટને પરત મોકલવામાં આવી હતી. ફેમિલી કોર્ટ આ બાબતે નિર્ણય ન કરે ત્યાં સુધી, કોર્પસને તેમની પત્નીને વયગાળાના ભરણપોષણ તરીકે રૂ. ૭,૦૦૦/- ની રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન સિંગલ જજે વધુમાં નિર્દેશ આપ્યો હતો કે ઉપરોક્ત નિર્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમના દ્વારા રદ કરવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત હુકમના અનુસંધાને અરજદાર સામે જારી કરવામાં આવેલ વોરંટ, જો કોઈ હોય તો, જ્યાં સુધી બાકી રકમ ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી મોકૂફ રહેશે.

૩.૬ અરજદાર દ્વારા ચૂકવવાની થતી બાકી રકમ રૂ. ૩૫,૦૦૦/- હતી. કોર્પસે સદર બાકી રકમ ચૂકવી દીધા પછી, તેમણે કસ્ટડીમાંથી મુક્ત થવા માટે ફેમિલી કોર્ટમાં અરજી દાખલ કરી હતી. તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા (પિટિશનના એનેક્સર-ઈ), ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગરે અન્ય કોઈ કેસમાં જરૂર ન હોય તો, કોર્પસને કસ્ટડીમાંથી મુક્ત કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો.

૩.૭ કોર્પસના જણાવ્યા અનુસાર, ફેમિલી કોર્ટના ઉપરોક્ત હુકમના અનુસંધાને તેમને તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ મુક્ત કરવામાં આવ્યા હોવા જોઈતા હતા. જોકે, જેલ સત્તાવાળાઓને સદર હુકમની યોગ્ય રીતે બજવણી કરવામાં આવી હોવા છતાં, તેમના દ્વારા કોર્પસને મુક્ત કરવામાં આવ્યા ન હતા. પિટિશનમાં

એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે જેલ સત્તાવાળાઓએ કોર્પસને મુક્ત ન કરીને ફેમિલી કોર્ટના હુકમની અવગણના કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો અને તેમને ગેરકાયદેસર અટકાયતમાં રાખ્યા હતા. આ સંજોગોમાં, અરજદારને હાલની પિટિશન દાખલ કરવાની ફરજ પડી હતી.

જ. અરજદાર વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી સલીમ એમ. સૈયદે રજૂઆત કરી હતી કે કોર્પસ સામાવાળા-જેલ સત્તાવાળાઓની ગેરકાયદેસર મનસ્વીતાનો ભોગ બન્યા છે, જેમણે અદાલતના કોઈપણ હુકમ વિના તેમને ગેરકાયદેસર કેદ અને ગેરકાયદેસર કસ્ટડીમાં રાખ્યા છે. તેઓ જ સારી રીતે જાણે તેવા કારણોસર ફેમિલી કોર્ટના હુકમ મુજબ તેમને જાણીજોઈને મુક્ત કરવામાં આવ્યા ન હતા. અદાલતો દ્વારા નિર્દેશિત સમયગાળાથી વધુ સમય માટે કોર્પસની અટકાયત ગેરકાયદેસર અને ગેરબંધારણીય છે અને વધુમાં, તે અદાલતી તિરસ્કાર સમાન છે.

જ.૧ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જેલ સત્તાવાળાઓને તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ પછી કોર્પસને કસ્ટડીમાં રાખવાનો કોઈ જ અધિકાર નહોતો. અરજદાર પાસે એવું માનવાને કારણ છે કે આ સામાવાળા નં. ૩ ના કહેવાથી કરવામાં આવ્યું હતું, જેઓ તેમની પાસેથી ભરણપોષણની માંગણી કરતી કોર્પસની પત્નીના ભત્રીજા છે. સામાવાળા નં. ૩ જેલ અધિક્ષક, સુરેન્દ્રનગર સબ-જેલ (સામાવાળા નં. ૨) ની કચેરીમાં સિનિયર કલાર્ક તરીકે ફરજ બજાવે છે અને કોર્પસની મુક્તિ અંગેની કાગળની કામગીરીમાં સંકળાયેલા હતા.

જ.૨ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સામાવાળા નં. ૨, શ્રી કૃષ્ણકુમાર અજમલભાઈ વાઢેર, ઇન્યાર્જ જેલર ગ્રૂપ-૨, રાજકોટ જેલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબના સોગંદનામામાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળા નં. ૩ અને શ્રી રોહિત પરમાર (જુનિયર કલાર્ક) નામના એક વ્યક્તિએ કોર્પસ દ્વારા ભોગવવાની થતી સજાની ગણતરી તૈયાર કરી હતી. સોગંદનામું કરનાર સમક્ષ દસ્તાવેજો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા, જેને તેમણે સાચા માન્યા હતા. તેથી, સામાવાળા નં. ૩ એ કોર્પસની પત્ની સાથે સંબંધી હોવાના કારણે કોર્પસને લાંબા સમય સુધી જેલમાં રાખવા માટે જાણીજોઈને સજાના સમયગાળાની ખોટી ગણતરી કરી હોય તેવું જણાય છે, જે બાબતનું સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા કોઈ ખંડન કરવામાં આવ્યું નથી.

જ.૩ અરજદાર વતી વિદ્વાન વકીલે વધુમાં વિગતવાર જણાવ્યું હતું કે ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમના અનુસંધાને કોર્પસને મુક્ત કરી દેવા જોઈતા હતા. જ્યારે તેમને મુક્ત કરવામાં ન આવ્યા, ત્યારે અરજદારે તારીખ ૦૭.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ હાલની પિટિશન દાખલ કરી હતી. આ અદાલતે તારીખ ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ પિટિશનમાં નોટિસ જારી કરી હતી. આ નોટિસની બજવણી સામાવાળા નં. ૨ ને તારીખ ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ બપોરે ૧૨:૦૦ વાગ્યે કરવામાં આવી હતી. સામાવાળા નં. ૩ ની હાજરીમાં શ્રી રોહિતસિંહ પરમાર નામના વ્યક્તિ દ્વારા તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, શ્રી રોહિતસિંહ પરમાર અને સામાવાળા નં. ૩ એ નોટિસની પહોંચ પર કોઈ

શેરો કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો અને અરજદારને ઘરે પાછા જવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું. આ અદાલતની નોટિસની બજવણી થયા પછી, જેલ સત્તાવાળાઓએ તારીખ ૦૯.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ રાત્રે ૮:૩૦ વાગ્યે કોર્પસને મુક્ત કર્યા હતા. આમ, કોર્પસને તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ થી ૦૯.૧૨.૨૦૧૭ સુધીના નવ દિવસ માટે ગેરકાયદેસર કેદમાં રાખવામાં આવ્યા છે.

જ.૪ અરજદાર વતી વિદ્વાન વકીલે ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે કોઈપણ કાયદેસરના કારણ વિના અને કોઈપણ કાયદેસરની સત્તા વિના કોર્પસની ગેરકાયદેસર કસ્ટડી અને કેદ, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના તેમના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે.

જ.૫ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોર્પસની ગેરકાયદેસર અટકાયત બદલ, નીચેના કેસોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયિક ચુકાદાઓને ધ્યાને રાખીને, તેમને વળતર આપવામાં આવે :

(૧) રુદુલ સાહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૮૩) ૪ એસસીસી ૧૪૧ માં અહેવાલ થયેલ.

(૨) નીલાબતી બેહેરા (શ્રીમતી) ઉર્ફે લલિતા બેહેરા (સુપ્રીમ કોર્ટ લીગલ એઈડ કમિટી મારફત) વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૮૩) ૨ એસસીસી ૭૪૬ માં અહેવાલ થયેલ.

(૩) ભીમ સિંહ, એમએલએ વિરુદ્ધ જે એન્ડ કે રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૮૫) ૪ એસસીસી ૬૭૭ માં અહેવાલ થયેલ.

૪.૬ ઉપરોક્ત રજૂઆતોના આધારે, અરજદાર વતી વિદ્વાન વકીલે અરજ કરી છે કે જ્યાં સુધી વળતર આપવાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી પિટિશન મંજૂર કરવામાં આવે.

૫. વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર શ્રી હાર્દિક સોનીએ નિખાલસપણે રજૂઆત કરી હતી કે, નિઃશંકપણે, હાલના કેસમાં, તારીખ ૦૪.૧૨.૨૦૧૭ થી ૦૯.૧૨.૨૦૧૭ સુધી પાંચ દિવસ માટે કોર્પસને ગેરકાયદેસર કેદમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. આ ભૂલ શ્રી કૃષ્ણકુમાર અજમલભાઈ વાઢેર, ઇન્ચાર્જ જેલર ગ્રૂપ-૨, રાજકોટ જેલ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી છે, જેમણે __.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ સમર્થન આપેલ જવાબનું સોગંદનામું દાખલ કર્યું છે (જે નોટરીના સિક્કા પરથી તારીખ ૨૦.૧૨.૨૦૧૭ હોવાનું જણાય છે). સુરેન્દ્રનગરના ઇન્ચાર્જ જેલ અધિક્ષક શ્રી ડી.આર. કારંગિયાએ પણ સામાવાળા નં. ૨ વતી દાખલ કરેલા અને તારીખ ૧૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ સમર્થન આપેલા સોગંદનામામાં કોર્પસને તારીખ ૦૪.૧૨.૨૦૧૭ થી વધુ સમય સુધી જેલમાં રાખવાની ભૂલ સ્વીકારી છે. વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટરના જણાવ્યા મુજબ, ઉપરોક્ત બંને સોગંદનામામાં સમજાવ્યા પ્રમાણે ખોટી ગણતરીના કારણે આ ભૂલ થઈ છે.

૫.૧ વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટરે એવી દલીલ કરી હતી કે કોર્પસને તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ થી મુક્ત કરવાની જરૂર નહોતી, પરંતુ તારીખ

૦૪.૧૨.૨૦૧૭ થી મુક્ત કરવાના હતા. કોર્પસને તારીખ ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ મુક્ત કરવામાં આવ્યા હોવાથી, એવું કહી શકાય કે અરજદાર દ્વારા દાવો કરવામાં આવ્યા મુજબ નવ દિવસ નહીં, પરંતુ પાંચ દિવસ માટે તેમને અટકાયતના જરૂરી સમયગાળા કરતાં વધુ સમય કસ્ટડીમાં રાખવામાં આવ્યા હતા.

૫.૨ વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટરે અમારી સમક્ષ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન (હેબિયસ કોર્પસ) નં. ૪૮૩૭/૨૦૧૬ માં આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચ (કોરમ : હર્ષા દેવાણી અને બિરેન વૈષ્ણવ, ન્યાયમૂર્તિઓ) દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૩.૧૨.૨૦૧૬ ના ચુકાદાની નકલ રજૂ કરી છે, જેમાં અટકાયતીને કાયદાની સત્તા વિના સાડત્રીસ દિવસ સુધી કસ્ટડીમાં રાખવામાં આવ્યા હતા અને અદાલતે રાજ્ય સરકારને અટકાયતીને રૂ. ૫૦,૦૦૦/- નું વળતર ચૂકવવા ઉપરાંત પિટિશનના ખર્ચ પેટે રૂ. ૧૦,૦૦૦/- ચૂકવવાનો આદેશ આપ્યો હતો.

૬. જોકે સામાવાળા નં. ૩ ને નોટિસની બજવણી થઈ ચૂકી છે અને તેઓ સુનાવણીની દરેક તારીખે હાજર રહ્યા છે તથા આજે પણ હાજર છે, તેમ છતાં તેમણે કોઈ વકીલ રોકવાની કે કોઈ જવાબ દાખલ કરવાની દરકાર કરી નથી. સામાવાળા નં. ૩ ને તેમની અંગત ક્ષમતામાં પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યા છે. વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર વાજબી રીતે તેમના વતી હાજર થયા નથી.

૭. પિટિશનના પડતર સમયગાળા દરમિયાન, અથવા એમ કહીએ કે નોટિસ જારી થયાના એક દિવસ પછી, કોર્પસને કસ્ટડીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. હવે

મુદ્દો કોર્પસની મુક્તિ કે તેમને કોર્ટ સમક્ષ હાજર કરવાનો નથી, પરંતુ જેલ સત્તાવાળાઓ દ્વારા કોર્પસને જેટલા સમયગાળા માટે ગેરકાયદેસર અટકાયતમાં રાખવામાં આવ્યા હતા તે સમયગાળાની આસપાસ કેન્દ્રિત છે. અરજદારના જણાવ્યા મુજબ, કોર્પસને ગેરકાયદેસર અટકાયતમાં રાખવામાં આવ્યા હતા તે સમયગાળો તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ થી ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ સુધીનો નવ દિવસનો છે, પરંતુ વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટરના જણાવ્યા અનુસાર, આ સમયગાળો તારીખ ૦૪.૧૨.૨૦૧૭ થી ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ સુધીનો પાંચ દિવસનો છે.

૮. અદાલતો દ્વારા નિર્દેશિત સમયગાળાથી વધુ સમય માટે કોર્પસની ગેરકાયદેસર અટકાયત કરવામાં આવી હતી, તે એક સ્વીકૃત બાબત છે. વિવાદ એ દિવસોની સંખ્યાની આસપાસ ફરે છે કે જેના માટે તેમને કાયદાની સત્તા વિના જેલમાં રાખવામાં આવ્યા હતા.

૯. આ સંબંધમાં વધુ પ્રકાશ પાડવા માટે, અમે કોર્પસને સજા ફટકારતા ફેમિલી કોર્ટ અને વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ફર્સ્ટ ક્લાસની કોર્ટના હુકમો પર ટૂંકમાં નજર નાખી શકીએ છીએ. કાલક્રમિક ક્રમમાં, તે નીચે મુજબ છે :

અનુ. નં.	હુકમની વિગતો	કોર્ટ	સજાનો સમયગાળો
૧	ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૩/૨૦૧૭ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૮.૦૮.૨૦૧૭ નો હુકમ	ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા	૬૫ દિવસ

૨	ક્રિમિનલ મિસ. અપિલકેશન નં. ૩૫/૨૦૧૭ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ નો હુકમ	વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ફર્સ્ટ ક્લાસ, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા	૧૧૪ દિવસ
૩	ક્રિમિનલ મિસ. અપિલકેશન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૩૦.૧૦.૨૦૧૭ નો હુકમ	ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા	૧૦૫ દિવસ* *[ક્રિમિનલ મિસ. અપિલકેશન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ માં આંક-૨૯ હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલ ફેમિલી કોર્ટના તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા સુધારેલ]

૧૦. એ નોંધનીય છે કે ફેમિલી કોર્ટે ક્રિમિનલ મિસ. અપિલકેશન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ માં પસાર કરેલા પોતાના તારીખ ૩૦.૧૦.૨૦૧૭ ના હુકમમાં પોતાના તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમથી એવા કારણોસર સુધારો કર્યો છે કે કોર્પસે ત્રીસ દિવસની સજા ભોગવી લીધી છે અને રૂ. ૩૫,૦૦૦/- ની ભરણપોષણની બાકી રકમ ચૂકવી દીધી છે, તેથી જો અન્ય કોઈ કાર્યવાહીમાં જરૂર ન હોય તો તેમને કસ્ટડીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે. આ હુકમ પિટિશનના એનેક્સર-ઈ તરીકે સામેલ રાખેલ છે. આનો અર્થ એ થાય કે ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા તારીખ ૩૦.૧૦.૨૦૧૭ ના હુકમથી લાદવામાં આવેલી એકસો પાંચ (૧૦૫) દિવસની સજા તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમથી ઘટાડી દેવામાં આવી છે અને કોર્પસને મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે. ક્રિમિનલ મિસ. અપિલકેશન નં. ૩/૨૦૧૭ માં ફેમિલી કોર્ટના તારીખ ૦૮.૦૮.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા લાદવામાં

આવેલી પાંસઠ (૬૫) દિવસની સજા તારીખ ૧૨.૧૦.૨૦૧૭ ના રોજ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી. ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૩૫/૨૦૧૭ માં પસાર કરેલા તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ફર્ટ ક્લાસ, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા લાદવામાં આવેલી એકસો ચૌદ (૧૧૪) દિવસની સજા તારીખ ૩૦.૧૧.૨૦૧૭ ના રોજ પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી. આથી, ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ માં પસાર કરેલા તારીખ ૩૦.૧૦.૨૦૧૭ ના હુકમમાં સુધારો કરતા ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમની અસર એ થશે કે, સદર હુકમના અનુસંધાને કોર્પસને તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ મુક્ત કરી દેવા જોઈતા હતા.

૧૧. ઉપરોક્ત હુકમો અને ઘટનાક્રમ પરથી, એ સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમના અનુસંધાને કોર્પસને મુક્ત કરી દેવા જોઈતા હતા. તેના બદલે, કોર્પસને તારીખ ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ રાત્રે ૮:૩૦ વાગ્યે મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા અને તે પણ આ અદાલત દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી નોટિસની તારીખ ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ બપોરે ૧૨:૦૦ વાગ્યે સામાવાળા પર બજવણી થયા પછી. આ હકીકતો બંને પક્ષકારોમાંથી કોઈ પણ પક્ષ દ્વારા વિવાદિત નથી. સ્પષ્ટપણે, અમારા મતે, કોર્પસને નવ દિવસના સમયગાળા માટે ગેરકાયદેસર કસ્ટડી અને અટકાયતમાં રાખવામાં આવ્યા છે.

૧૨. સામાવાળા નં. ૨ વતી દાખલ કરવામાં આવેલા અને તારીખ ૨૦.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ શ્રી કૃષ્ણકુમાર અજમલભાઈ વાઢેર દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવેલા જવાબના સોગંદનામામાં ગેરકાયદેસર અટકાયત માટે એવી સ્પષ્ટતા આપવામાં આવી છે કે, આ સોગંદનામું કરનારનું પ્રથમ સ્વતંત્ર કામ હતું, જેઓ તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ થી ૦૭.૧૨.૨૦૧૭ (એક અઠવાડિયું) સુધી કામચલાઉ ડેપ્યુટેશન પર હતા. સુરેન્દ્રનગર સબ-જેલના સિનિયર કલાર્ક (સામાવાળા નં. ૩) અને શ્રી રોહિત પરમાર (જુનિયર કલાર્ક) નામના વ્યક્તિએ કોર્પસ દ્વારા ભોગવવામાં આવેલી સજાની ગણતરી અંગેનું પત્રક તૈયાર કર્યું હતું અને તે સોગંદનામું કરનાર સમક્ષ રજૂ કર્યું હતું, જેને તેમણે યોગ્ય અને વ્યાજબી માન્યું હતું. શ્રી કૃષ્ણકુમાર અજમલભાઈ વાઢેરના જણાવ્યા અનુસાર, સુરેન્દ્રનગર સબ-જેલ ખાતે જેલર ગ્રૂપ-૨ તરીકેનો આ તેમનો પ્રથમ અનુભવ હતો અને તેઓ ઉપરોક્ત વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભૂલ પકડી શક્યા ન હતા.

૧૩. સોગંદનામાનો સારાંશ એ છે કે સોગંદનામું કરનાર કૃષ્ણકુમાર અજમલભાઈ વાઢેરે કાયદેસર રીતે જરૂરી અટકાયતના સમયગાળા કરતાં વધુ સમય કોર્પસને જેલમાં કેદ રાખવાની ભૂલ સ્વીકારી છે, પરંતુ તેમણે સામાવાળા નં. ૩ (સિનિયર કલાર્ક) અને શ્રી રોહિત પરમાર (જુનિયર કલાર્ક) પર જવાબદારી ઢોળવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

૧૪. જ્યાં સુધી સુરેન્દ્રનગરના ઇન્ચાર્જ જેલ અધિક્ષક શ્રી ડી.આર. કારંગિયા દ્વારા તારીખ ૧૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ સામાવાળા નં. ૨ વતી દાખલ કરવામાં આવેલા

સોગંદનામાનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી આવી જ સ્થિતિ છે. આ સોગંદનામામાં શ્રી ડી.આર. કારંગિયાએ ખોટી ગણતરી અને અદાલતના હુકમના ખોટા અર્થઘટનના આધારે કોર્પસની ગેરકાયદેસર અટકાયતને યોગ્ય ઠેરવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે અને તેમની કહેવાતી અજાણતા થયેલી ભૂલ માટે માફી માંગી છે.

૧૫. અરજદાર વતી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સુરેન્દ્રનગર સબ-જેલના ઈન્ચાર્જ અધિક્ષક શ્રી કૃષ્ણકુમાર અજમલભાઈ વાઢેર દ્વારા વિદ્વાન પ્રિન્સિપાલ જજ, ફેમિલી કોર્ટ, સુરેન્દ્રનગરને સંબોધીને લખવામાં આવેલા તારીખ ૦૪.૧૨.૨૦૧૭ ના પત્ર તરફ અદાલતનું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું. આ પત્રમાં, શ્રી વાઢેરે ક્રિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૨૬૪/૨૦૧૭ માં પસાર કરેલા પોતાના અગાઉના તારીખ ૩૦.૧૦.૨૦૧૭ ના હુકમમાં સુધારો કરીને કોર્પસને મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપતા ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમની પહોંચ સ્વીકારી છે. તેમ છતાં, સદર હુકમની ખુલ્લેઆમ અવગણના કરીને, શ્રી વાઢેરે આ પત્ર દ્વારા વિદ્વાન પ્રિન્સિપાલ જજ, ફેમિલી કોર્ટને જાણ કરી છે કે તેઓ કોર્પસને મુક્ત કરવાની સ્થિતિમાં નથી કારણ કે તેમના દ્વારા ભરણપોષણ પેટે રૂ. ૧૪,૦૦૦/- ની રકમ ચૂકવવામાં આવી નથી. તેમણે વધુમાં લખ્યું છે કે તે મુજબ ફેમિલી કોર્ટને જાણ કરવામાં આવે.

૧૬. સુરેન્દ્રનગરના વિદ્વાન પ્રિન્સિપાલ જજ, ફેમિલી કોર્ટને શ્રી વાઢેર દ્વારા લખવામાં આવેલા તારીખ ૦૪.૧૨.૨૦૧૭ ના પત્રના લહેજા અને સૂરથી અમને આઘાત લાગ્યો છે. ફેમિલી કોર્ટના હુકમની પહેલાં અવગણના કરવી અને પછી,

ઉદ્ધતાઈપૂર્વક, સદર અવજ્ઞાના કારણો અંગે ફેમિલી કોર્ટને “જાણ કરવામાં આવે” તેમ જણાવીને આવી અવજ્ઞા માટેના કથિત કારણની અદાલતને જાણ કરવી એ શ્રી વાઢેરનું કામ નથી. આ ફેમિલી કોર્ટના હુકમની ઇરાદાપૂર્વકની અવજ્ઞા સમાન છે. આવા વર્તનને તિરસ્કારજનક કહી શકાય.

૧૭. ગેરકાયદેસર અટકાયતના સમયગાળા અંગેના અન્ય એક નોંધપાત્ર પાસા તરફ ધ્યાન દોરી શકાય છે. વિદ્વાન જેએમએફસી, સુરેન્દ્રનગર દ્વારા કિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૩૫/૨૦૧૭ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ ના હુકમમાં, જેના દ્વારા કોર્પસને એકસો ચૌદ (૧૧૪) દિવસની કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી, વિદ્વાન જેએમએફસીએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે આ કાર્યવાહીના સંબંધમાં કોર્પસ દ્વારા ભોગવવામાં આવેલ કસ્ટડીનો સમયગાળો સજામાંથી બાદ કરવો જરૂરી છે. તે એક સ્વીકૃત બાબત છે કે આ કાર્યવાહીના સંબંધમાં કોર્પસને તારીખ ૦૮.૦૮.૨૦૧૭ થી કસ્ટડીમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. વિદ્વાન જેએમએફસીનો હુકમ તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો; તેથી, આવા સમયગાળા માટે કોર્પસને અટકાયતમાં રાખવા માટે જેલ સત્તાવાળાઓ દ્વારા તારીખ ૦૮.૦૮.૨૦૧૭ થી ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ સુધીના આઠ દિવસના સમયગાળાની સજાના ભાગ તરીકે ગણતરી કરી શકાઈ ન હોત. બીજી રીતે જોઈએ તો પણ, કિમિનલ મિસ. અપ્લિકેશન નં. ૩૫/૨૦૧૭ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા લાદવામાં આવેલી એકસો ચૌદ (૧૧૪) દિવસની સજા તારીખ ૩૦.૧૧.૨૦૧૭ ના રોજ પહેલાથી જ

પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી. વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર દ્વારા આ બાબતનો ઈનકાર કરવામાં આવ્યો નથી અને તારીખ ૧૮.૧૨.૨૦૧૭ ના રોજ સમર્થન આપવામાં આવેલા શ્રી ડી.આર. કારંગિયાના સોગંદનામા પરથી તે સ્પષ્ટ થાય છે.

૧૮. આ સંજોગોમાં, એવું જણાય છે કે વધારાના નવ દિવસના સમયગાળા માટે કોર્પસને અટકાયતમાં રાખવા માટે અદાલતનો કોઈ હુકમ નહોતો કે કોઈ વાજબીપણું પણ નહોતું. અમે જેલ સત્તાવાળાઓની ગણતરી અથવા આ સંબંધમાં વિદ્વાન અધિક પબ્લિક પ્રોસીક્યુટરની એ રજૂઆત સ્વીકારી શકીએ નહીં કે કોર્પસને અદાલતના હુકમ વિના માત્ર પાંચ દિવસ માટે જેલમાં કેદ રાખવામાં આવ્યા હતા. અમારા મતે, રેકર્ડના આધારે, કોર્પસને તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ થી ૦૮.૧૨.૨૦૧૭ સુધી નવ દિવસ માટે ગેરકાયદેસર રીતે કેદ રાખવામાં આવ્યા છે.

૧૯. જેલ સત્તાવાળાઓ તરફથી કરવામાં આવેલા આ બિનઅધિકૃત પગલાના પરિણામે, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ કોર્પસના મૂળભૂત અધિકારોનું ખુલ્લેઆમ ઉલ્લંઘન થયું છે. ઉપર જણાવેલા બે સોગંદનામામાં આપેલી આ માટેની સ્પષ્ટતા અત્યંત અસંતોષકારક છે. એવું માની શકાય નહીં કે આ કેસમાં જેલ સત્તાવાળાઓએ ગણતરીની ભૂલ કરી હતી, કારણ કે સદર સત્તાવાળાઓ તેમના કામમાં દિવસ-રાત સજાના દિવસોની ગણતરી કરવામાં ખૂબ જ નિષ્ણાત હોય છે. સામાવાળા નં. ૩ એ કોઈ બચાવ રજૂ કર્યો નથી અને તેઓ કોર્પસની પત્નીના ભત્રીજા છે અથવા તેઓ દિવસોની સંખ્યાની ગણતરીમાં

સંકળાયેલા હતા તેનો ઇનકાર કર્યો નથી. ખોટી ગણતરી માટે સામાવાળા નં. ૩ કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિ જવાબદાર હતી કે કેમ, તે હવે પછી સત્તાવાળાઓ દ્વારા તપાસ કરવાનો વિષય છે. હકીકત એ રહે છે કે કોર્પસની ગેરકાયદેસર કેદ જેલ સત્તાવાળાઓના ઇશારે થઈ છે.

૨૦. કોર્પસ કોઈ ગુનેગાર કે સમાજ માટે જોખમરૂપ નથી. તેઓ એક સામાન્ય નાગરિક છે જેઓ પોતાની પત્નીને ભરણપોષણની રકમ ચૂકવવામાં તેમની કસૂરના કારણે કાયદાની વિરુદ્ધ બાજુએ આવી ગયા હતા. આ કારણોસર, તેમને સજાના ઉપરોક્ત સમયગાળા ભોગવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. ભરણપોષણની બાકી રકમ ચૂકવી દીધા પછી, ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમથી કોર્પસને મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. તેથી, જેલ સત્તાવાળાઓ પાસે તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ પછી કોર્પસને અટકાયતમાં રાખવા માટે કાયદેસર રીતે કોઈ વાજબી કારણ નહોતું. જેલ સત્તાવાળાઓ કોર્પસને મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપતા તારીખ ૦૧.૧૨.૨૦૧૭ ના હુકમથી સારી રીતે વાકેફ હતા. તેઓ જ સારી રીતે જાણે તેવા કારણોસર તેમણે જાણીજોઈને અને ખુલ્લેઆમ સદર હુકમની અવગણના કરવાનું પસંદ કર્યું હોય તેવું જણાય છે, અને સદર હુકમનું પાલન કરવામાં પોતાની અસમર્થતા અંગે ફેમિલી કોર્ટને જાણ કરવાની હદ સુધી પહોંચી તેઓ ગયા હતા.

૨૧. નાગરિકની ગેરકાયદેસર અટકાયત અને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારના ઉલ્લંઘન સમાન આવી અટકાયત માટે ચૂકવવાપાત્ર વળતર

અંગેની કાયદાની સ્થિતિ ચુકાદાઓની હારમાળા દ્વારા સુસ્થાપિત કરવામાં આવી છે.

૨૨. રુદુલ સાહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય (ઉપર મુજબ) માં, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એક હેબિયસ કોર્પસ પિટિશન હતી જેમાં અરજદારે જેલમાં ગેરકાયદેસર અટકાયતમાંથી પોતાની મુક્તિ માટે અદાલતનો આશરો લીધો હતો. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળના અધિકારો અને જવાબદારીઓના અમલીકરણ અંગે તે કેસના સામાવાળા એવા બિહાર સરકારના સંબંધિત વિભાગ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો ધ્યાને લીધા પછી, સર્વોચ્ચ અદાલતે વળતર માટેની અરજદારની દલીલનો નીચે મુજબના શબ્દોમાં નિકાલ કર્યો હતો :

“૧૦. અમે આ દલીલનો પ્રતિકાર કરી શકતા નથી. અરજદાર, જો યોગ્ય સલાહ મળે તો, રાજ્ય સરકાર પાસેથી ગુકસાની વસૂલવા માટે દાવો દાખલ કરી શકે છે તેવા વાસી અને નિર્થક વાંધા સિવાય અમને તેનો કોઈ અસરકારક જવાબ જણાતો નથી. સદભાગ્યે, રાજ્યના વકીલે તે વાંધો ઉઠાવ્યો નથી. જો અરજદારનો વળતરનો દાવો હકીકતલક્ષી રીતે વિવાદાસ્પદ હોત, એ અર્થમાં કે દીવાની અદાલતે તેમનો દાવો માન્ય રાખ્યો હોત કે ન રાખ્યો હોત, તો અરજદારને સામાન્ય દીવાની દાવાના ઉપાય તરફ મોકલી શકાયા હોત. પરંતુ અમને કોઈ શંકા નથી કે જો અરજદાર પોતાની ગેરકાયદેસર અટકાયત માટે ગુકસાની વસૂલવા દાવો દાખલ કરે, તો તે દાવામાં ગુકસાની માટે હુકમનામું પસાર કરવું જ પડશે,

જોકે પુરાવાના અભાવે, તેમની તરફેણમાં ચોક્કસ કેટલી રકમનું હુકમનામું થશે તેની આગાહી કરવી શક્ય નથી. આ સંજોગોમાં, અરજદારની તરફેણમાં વળતરનો હુકમ પસાર કરવાનો આ અદાલતનો ઈનકાર એ સ્વતંત્રતાના તેમના મૂળભૂત અધિકાર પ્રત્યે માત્ર ઉપલક્ષ્ય દેખાવ કરવા સમાન રહેશે જેનું રાજ્ય સરકારે આટલું ઘોર ઉલ્લંઘન કર્યું છે. જીવન અને સ્વતંત્રતાના અધિકારની ખાતરી આપતા અનુચ્છેદ ૨૧ નો મહત્વપૂર્ણ સાર છીનવાઈ જશે જો આ અદાલતની સત્તા માત્ર ગેરકાયદેસર અટકાયતમાંથી મુક્ત કરવાના હુકમો પસાર કરવા પૂરતી જ મર્યાદિત હોય. તે અધિકારના ઉલ્લંઘનને વાજબી રીતે અટકાવવા અને અનુચ્છેદ ૨૧ ના આદેશનું યોગ્ય પાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટેની એક અસરકારક રીત એ છે કે તેના ઉલ્લંઘન કરનારાઓ પર નાણાકીય વળતરની ચૂકવણીનો દંડ ફટકારવો. મૂળભૂત અધિકારોના ઘોર ઉલ્લંઘન તરફ દોરી જતી વહીવટી જડતાને ન્યાયતંત્ર દ્વારા અપનાવવામાં આવતી અન્ય કોઈ પદ્ધતિ દ્વારા સુધારી શકાતી નથી. જાહેર હિતના નામે કામ કરતી અને પોતાના રક્ષણ માટે રાજ્યની સત્તાઓને ઢાલ તરીકે રજૂ કરતી સંસ્થાઓના ગેરકાયદેસર કૃત્યો માટે વળતરનો અધિકાર અમુક અંશે ઉપશામક (રાહતરૂપ) છે. જો આ દેશમાં સભ્યતાનો નાશ ન થવા દેવો હોય જે રીતે બીજા કેટલાક દેશોમાં તેનો નાશ થયો છે જેનો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી, તો આપણે આપણી જાતને એ સ્વીકારવા માટે કેળવવી જરૂરી છે કે, વ્યક્તિઓના અધિકારો પ્રત્યેનો આદર એ લોકશાહીનો સાચો ગઢ છે. તેથી, રાજ્યે તેના

અધિકારીઓ દ્વારા અરજદારના અધિકારોને થયેલા નુકસાનની ભરપાઈ કરવી જ જોઈએ. તે તે અધિકારીઓ સામે પગલાં લઈ શકે છે.

૧૧. બિહાર સરકાર દ્વારા અરજદારને કરવામાં આવેલા ભારે નુકસાનને ધ્યાનમાં લેતા, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે, વચગાળાના પગલા તરીકે, રાજ્યે તેના દ્વારા અગાઉ ચૂકવવામાં આવેલી રૂ. ૫,૦૦૦ (પાંચ હજાર રૂપિયા) ની રકમ ઉપરાંત અરજદારને વધુ રૂ. ૩૦,૦૦૦ (ત્રીસ હજાર રૂપિયા) ની રકમ ચૂકવવી જ જોઈએ. આ રકમ આજથી બે અઠવાડિયાની અંદર ચૂકવવામાં આવશે. બિહાર સરકાર ચૂકવણી કરવા સંમત થાય છે, જોકે અમારે સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે અમારો હુકમ તેમની સંમતિ પર આધારિત નથી.”

(ભાર આપેલ)

૨૩. નીલાબતી બેહેરા (શ્રીમતી) ઉર્ફે લલિતા બેહેરા (સુપ્રીમ કોર્ટ લીગલ એઈડ કમિટી મારફત) વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય અને અન્ય (ઉપર મુજબ) માં, પોલીસ કસ્ટડીમાં પોતાના પુત્રના મૃત્યુના પરિણામે તે કેસના અરજદાર દ્વારા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ સર્વોચ્ચ અદાલતની સત્તાઓનો આશરો લેવામાં આવ્યો હતો. વળતરના દાવાના નિર્ધારણ માટે પણ એક અરજ કરવામાં આવી હતી. આ સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

“૩૫. આ અદાલત અને વડી અદાલતો (હાઈકોર્ટો), નાગરિકની નાગરિક સ્વતંત્રતાઓના રક્ષક હોવાના કારણે, નાગરિકને દીવાની દાવા અથવા

ફોજદારી કાર્યવાહીના રૂપમાં ઉપાયના અધિકાર હોવા છતાં, રાજ્યના અધિકારીઓ દ્વારા નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારોને થયેલા નુકસાનની ભરપાઈ કરવા રાજ્યને આદેશ આપીને, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ જેના મૂળભૂત અધિકારોનું ઘોર ઉલ્લંઘન થયું હોવાનું સાબિત થયું હોય તેવા ભોગ બનનાર અથવા ભોગ બનનારના વારસદારને બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ અને ૨૨૬ હેઠળ પોતાની હકૂમતનો ઉપયોગ કરીને દાદ આપવાની માત્ર સત્તા અને હકૂમત જ ધરાવતી નથી પરંતુ તેની ફરજ પણ છે. અલબત્ત, યોગ્ય કાર્યવાહી દ્વારા કાયદા અનુસાર કસૂરવાર સામે પગલાં લેવાનો અને નુકસાન ભરપાઈ મેળવવાનો અધિકાર રાજ્ય પાસે છે. અલબત્ત, અનુચ્છેદ ૩૨ અથવા ૨૨૬ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને દાદ માત્ર ત્યારે જ આપવામાં આવશે જ્યારે એ સાબિત થઈ જાય કે નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન થયું છે અને કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં અદાલત દ્વારા યોગ્ય નિવારણનું અન્ય કોઈ સ્વરૂપ શક્ય નથી. રુદુલ સાહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્યથી શરૂ થતાં શ્રેણીબદ્ધ કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયોએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ અથવા ૨૨૬ હેઠળ દાખલ કરાયેલી પિટિશનો મારફત કાર્યવાહીમાં ભોગ બનનારાઓને તેમના મૂળભૂત અધિકારોથી વંચિત રાખવા બદલ નાણાકીય રાહત આપી હતી, દીવાની કાયદા હેઠળ વ્યથિત પક્ષકારને ઉપલબ્ધ અધિકારો હોવા છતાં પણ જ્યાં અદાલતોને જણાયું હતું કે આવી રાહત આપવી વાજબી હતી. ખોટું કરનારને સજા કરવી એ એક સારો સિદ્ધાંત છે અને તે જ

ભાવનાથી અદાલતોએ પોતાની રિટ હકૂમતનો ઉપયોગ કરીને પીડિતોને વળતર આપીને દાદનું સ્વરૂપ ઘડ્યું છે. તેમ કરતી વખતે અદાલતો માત્ર અરજદાર અને સામાવાળાના હિતને જ નહીં, પરંતુ સમગ્ર જનતાના હિતોને પણ ધ્યાનમાં લે છે જેથી કરીને જાહેર સંસ્થાઓ અથવા અધિકારીઓ ગેરકાયદેસર રીતે કાર્ય ન કરે અને ખાસ કરીને જ્યાં અનુરંધેદ ૨૧ હેઠળ નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારોનો સંબંધ હોય ત્યાં પોતાની જાહેર ફરજોનું યોગ્ય રીતે પાલન કરે તે સુનિશ્ચિત કરી શકાય. કાયદો વિકાસની પ્રક્રિયામાં છે અને આ પ્રક્રિયા જાહેર કાયદાની અલગ પ્રક્રિયાઓ તેમજ જાહેર કાયદાના સિદ્ધાંતો વિકસાવવાની જરૂરિયાત ઊભી કરે છે. જે પરિસ્થિતિઓમાં અલગ કાર્યવાહી અને સિદ્ધાંતો લાગુ પડે છે તે ઓળખવી જરૂરી બની શકે છે અને અદાલતોએ દ્રઢતાપૂર્વક પરંતુ ચોક્કસ માત્રામાં સાવચેતી અને સ્વ-સંયમ સાથે કાર્ય કરવું પડશે, જેથી અનુરંધેદ ૩૨ અથવા ૨૨૬ હેઠળની કાર્યવાહીનો ખાનગી કાયદામાં દીવાની કાર્યવાહીના પ્રચ્છન્ન વિકલ્પ તરીકે દુરુપયોગ ન થાય. ભાઈ વર્મા, ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા સંદર્ભિત કેસોમાં આ અદાલત દ્વારા આવી કેટલીક પરિસ્થિતિઓની ઓળખ કરવામાં આવી છે.”

૨૪. ભીમ સિંહ, એમએલએ વિરુદ્ધ જે એન્ડ કે રાજ્ય અને અન્ય (ઉપર મુજબ) માં, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ તે કેસના અરજદારની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખવા અંગે પિટિશન દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેઓ જમ્મુ અને

કાશ્મીર રાજ્યની વિધાનસભાના સભ્ય હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંબંધિત અંશ નીચે મુજબ છે :

“૨. ***** અમે ફક્ત એટલું જ કહી શકીએ કે પોલીસ અધિકારીઓએ અત્યંત જોહુકમીભર્યું વર્તન કર્યું છે. પોલીસના સરમુખત્યારશાહી કૃત્યોની નિંદા કરવા માટે અમે વધુ કડક શબ્દો વાપરવા માંગતા નથી. જો વિધાનસભાના સભ્યની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સાથે આ રીતે રમત રમવામાં આવતી હોય, તો સામાન્ય માનવીઓનું શું થઈ શકે તેની માત્ર કલ્પના જ કરી શકાય! કાયદો અને વ્યવસ્થાના રક્ષક એવા પોલીસ અધિકારીઓએ નાગરિકોની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા માટે સર્વોચ્ચ આદર રાખવો જોઈએ અને કાયદાવિહીનતાના આવા વિચિત્ર કૃત્યો કરવા માટે નમી જઈને કાયદાઓનો અનાદર કરવો જોઈએ નહીં. કાયદો અને વ્યવસ્થાના રક્ષકો નાગરિક સ્વતંત્રતાઓના ભૂંટારા ન બનવા જોઈએ. તેમની ફરજ રક્ષણ કરવાની છે, અપહરણ કરવાની નથી. તેમ છતાં બંને પોલીસ અધિકારીઓ, એક જેમણે તેમની ધરપકડ કરી હતી અને બીજા જેમણે રિમાન્ડના હુકમો મેળવ્યા હતા, તેઓ તો સીડીના નીચલા પગથિયાના માત્ર પ્યાદાં છે. અમને સહેજ પણ શંકા નથી કે જવાબદારી બીજે ક્યાંક અને જમ્મુ અને કાશ્મીર સરકારના ઉચ્ચ સ્તરો પર રહેલી છે પરંતુ અત્યારે અમારી સમક્ષ રહેલી સામગ્રી પરથી ચોક્કસપણે ક્યાં અને કોની સાથે છે તે કહેવું શક્ય નથી. અમને કોઈ શંકા નથી કે શ્રી ભીમ

સિંહના બંધારણીય અધિકારોનું બેરોકટોક ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું હતું. તેઓ હવે અટકાયતમાં ન હોવાથી, તેમને મુક્ત કરવાનો કોઈ આદેશ કરવાની જરૂર નથી, પરંતુ યોગ્ય અને પર્યાપ્ત રીતે વળતર ચૂકવવું જ જોઈએ. દંડાત્મક ખર્ચ તરીકે અથવા અન્યથા નાણાકીય વળતર આપવાનો અમને અધિકાર છે તે બાબત સદુલ સાહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને સેબેસ્ટિયન એમ. હોંગરે વિરુદ્ધ ભારતીય સંઘ ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો દ્વારા હવે સ્થાપિત થઈ ચૂકી છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અમારી પાસે એવી ફરિયાદ લઈને આવે છે કે તેની દુષ્ટતાપૂર્ણ અથવા દ્વેષપૂર્ણ ઈરાદા સાથે ધરપકડ કરવામાં આવી છે અને તેને કેદ કરવામાં આવ્યો છે તથા તેના બંધારણીય અને કાનૂની અધિકારો પર તરાપ મારવામાં આવી છે, ત્યારે તે દુષ્ટતા અથવા દ્વેષ અને આક્રમણ તેને મુક્ત કરવા માત્રથી ધોવાઈ જઈ શકે નહીં કે દૂર થઈ શકે નહીં. યોગ્ય કેસોમાં યોગ્ય નાણાકીય વળતર આપીને ભોગ બનનારને વળતર આપવાની હકૂમત અમારી પાસે છે. અમે આને એક યોગ્ય કેસ ગણીએ છીએ. અમે પ્રથમ સામાવાળા, જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્યને શ્રી ભીમ સિંહને આજથી બે મહિનાની અંદર રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપીએ છીએ. આ રકમ આ અદાલતના રજિસ્ટ્રાર પાસે જમા કરાવવામાં આવશે અને શ્રી ભીમ સિંહને ચૂકવવામાં આવશે.”

(ભાર આપેલ)

૨૫. ઉપરોક્ત કેસોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પ્રતિપાદિત કાયદાના સિદ્ધાંતો, ખાસ કરીને **ભીમ સિંહ, ઉપર મુજબ** નો કેસ, હાથ પરના કેસને સીધેસીધા લાગુ પડે છે. **ભીમ સિંહના કેસમાં**, અરજદારને માત્ર ત્રણ દિવસના સમયગાળા માટે જ ગેરકાયદેસર રીતે અટકાયતમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્યને ચુકાદાની તારીખથી બે મહિનાની અંદર તેમને રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૨૬. હાલના કેસમાં, કોર્પસની ગેરકાયદેસર અટકાયત નવ દિવસના સમયગાળા માટે હોવાનું સાબિત થયું છે. સામાવાળા નં. ૨, જેલ અધિક્ષક, જેઓ કોર્પસને ગેરકાયદેસર અટકાયતમાં રાખવા માટે જવાબદાર છે, તેઓ રાજ્ય સરકારના કર્મચારી છે. સામાવાળા નં. ૩ (સિનિયર ક્લાર્ક) પણ રાજ્ય સરકારના સેવારત કર્મચારી છે અને તેમણે કોર્પસની સજાના સમયગાળાની ગણતરી તૈયાર કરી હતી.

૨૭. તેથી, સામાવાળા નં. ૧, ગુજરાત રાજ્યને, નવ દિવસના સમયગાળા માટે કોર્પસને ગેરકાયદેસર અટકાયતમાં રાખવા બદલ કોર્પસ ઉમરભાઈ અબુબકરભાઈ બેલીમ (સામાવાળા નં. ૪) ને વળતર તરીકે રૂ. ૫૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા પચાસ હજાર પુરા) ની રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. વળતરની ચૂકવણી આજથી એક મહિનાના સમયગાળામાં કરવામાં આવશે. તે ઉપરાંત, તે જ સમયગાળામાં કોર્પસને રૂ. ૧૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા દસ હજાર પુરા) મુકદ્દમાના ખર્ચ પેટે ચૂકવવામાં આવશે. વળતર અને ખર્ચની રકમ આ અદાલતની

રજિસ્ટ્રીમાં જમા કરાવવામાં આવશે. તે જમા થયા પછી, રજિસ્ટ્રી તે કોર્પસ ઉમરભાઈ અબુબકરભાઈ બેલીમ (સામાવાળા નં. ૪) ને ચૂકવી આપશે.

૨૮. જો ગુજરાત રાજ્ય યોગ્ય માને, તો કસૂરવાર અધિકારીઓ/કર્મચારીઓની જવાબદારી નક્કી કરવા અને તેમની પાસેથી આ ખર્ચની વસૂલાત કરવા માટે તે સ્વતંત્ર છે.

૨૯. ઉપરોક્ત શરતો મુજબ પિટિશન મંજૂર કરવામાં આવે છે. તે મુજબ રુલ સંપૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

૩૦. ડાયરેક્ટ સર્વિસની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

(શ્રીમતી અભિલાષા કુમારી, ન્યાયમૂર્તિ)

(બી.એન. કારિયા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.